

formula usus Zacharias papa, 118. Secundi Stephanus II, 119. Sexti Agapetus II, Joannes XIII, Leo IX, 123. Noni Paschalis I, 126. Decimi tertii Stephanus II, 129. Viginti secundi Paschalis II, 139

Processionis gratia, 92, 102
 Professio (prima) fidei emissa a S. Pontifice, quando incepit, 170. Quando desit, 170, 171

Professio fidei secunda, 31. Edita primum a Gregorio II, *ibid.* Edebatur verbo et scripto, 31, 47. Professio fidei tertia, 44. Quæ Leonis II, *ibid.* Professio, fidei sit ab electo in papam ad corpus S. Petri, 158. Qua forma, 159, 101

Prologus in iudicatum, 118
 Promissio fidei, ut est in Diurno, cujus ætatis, 58

S

Sanctuaria, 94, 100
 Scholasticus exarchus, 9
 Securitas, 115
 Severinus papa, 61
 Simonia interdicta, 63, 64
 Spiritus a Patre et Filio procedens, 36, 48
 Stephanus Macaril discipulus, 42
 Symbolum vetus Romanorum cujusmodi olim, 61, 62.
 Quando auctum, et qua de causa, 162

Synodale quid, 72. Qui subscriberent, cum ordinaret S. pontifex episc. suburb., *ibid.* Cum metropolit., *ibid.* Synodale continet 8 mandata, 75. De illicitis ordinationibus. De bigamis, etc. De Afris. De ministeriis et ornamentis ecclesiæ. De reatu et oblationibus pertiendis. De tempore ordinationum. De tempore solemnium baptismi. De litanis. Formula desumpta partim ex Greg. Mag., 75. Partim ex Gelasio, 74

Synodica ordinationis suæ mittendi vetus mos RR. PP., 163. Quando incepit, 164. Quando desit, 166. Ad quos synodica mitterentur, 163. Quid in his contineretur, *ibid.* Quo sine mitterentur, *ibid.* Quorum pontificum habeantur, 166. Synodica Gelasi, *ibid.* Pelagii I, 167. Gregorii I, 169, 169

T

Theodorus papa, 61
 Tractoria data ministro Ecclesiæ Romanæ, 108. Redeuntibus in patriam, 109
 Trinitatis perfectissima expositio, 55

V

Visitatores ecclesiarum, 138
 Vocatoria electi, 53. Vocatoria Joan. VIII, lectu dignissima, *ibid.*

ANNO DOMINI DCCCXXI.

THEODULFUS

AURELIANENSIS EPISCOPUS .

NOTITIA HISTORICA IN THEODULFUM.

(Fabric., Bibl. med. et inf. Lat.)

Theodulfus, episcopus Aurelianensis, sæculo ix. Patria ejus incerta est. Vulgo Italum statuunt, quia in veteri Chronico, apud Quercetanum, tom. I, pag. 36, Carolus Magnus illum ex Italia in Gallias adduxisse legitur. Quæ sententia satis infirma est. Non melior est altera qua Mabillonius, Nic. Antonius et Eccardus, rerum Francicarum xxxviii, 169, ipsum Hispanum faciunt, quia Theodulfus Getici populi reliquias in Hesperia sive Hispania *consanguineos suos* vocavit. Nam *consanguinei* vox metaphoricè posita esse potuit, pro ejusdem fidei ac religionis consorte. Igitur patria ejus certo nondum est cognita. Antequam in Galliam veniret, uxorem habuit, ex eaque Gislam filiam, ad quam carmen 4 libri in scriptum est. Fuit autem primum abbas Floriacensis, teste Catalogo abbatum Floriacensium, tom. I Miscellaneorum Baluzii, pag. 492, post episcopus Aurelianensis. Interfuit, anno 794, concilio Francofurtensi contra Felicem; anno 811 testis fuit in testamento Caroli Magni. Apud Ludovicum Pium primum in gratia fuit, post cum Bernardo Italiæ regi magis favere videretur, anno 818 sede sua ejectus, et in urbe Andegavensi carceri inclusus fuit; quia vero innocentiam suam constanter tuebatur, anno 824 restitutus est, quo etiam obiit. Epitaphium ejus edidit Mabillonius, Analect. tom. I, pag. 426, ubi vide adnotationes, pag. 435-434; in editione recent. pag. 377, 378, et Eccardum l. c.

Opera ejus conjunctim edita sunt a Jacobo Sirmondo, Paris., 1646, 8°, post in Operibus hujus reposita, sequenti ordine:

1. *Capitula ad presbyteros parochiæ suæ*; edita

• Recudimus juxta editionem Jacobi Sirmondi.

A sunt primum a Baronio ad annum 835, num. 5, deinde a Joanne Buscro cum epistolis Hincmari Rheimensis, Moguntia, 1602, 8°, porro a Sirmondo tomo II Conciliorum Gallia, pag. 214, qui longe accuratius ad annum 797, aut circiter referenda esse censet, Spelmanno tomo I Conciliorum, pag. 584; Harduino tom. IV, pag. 914. Canones 9 concilii vi œcumenici, qui tom. III Conciliorum Harduini habentur p. 4719, suppositi sunt, et fere toti ex his capitulis exscripti.

2. *De ordine baptismi*, qui liber anno 812 conscriptus est, cum Carolus Magnus de hac re cogitasset. Eccardus Rerum Francic. xxviii, 18. Inscriptus est Magno Senonensi archiepiscopo, in uno vero codice Corbeiensi, ex quo Menardus ad librum Sacramentorum Gregorii Magni (Paris., 1642, 4°) pag. 413. edidit, Joanni Arelatensi, quod Sirmondus mendose factum crediderat, Mabillonius vero tom. I Analect., pag. 24 (edit. novæ pag. 76) rem sic expedivit, ut diversa exempla utriusque inscripta esse contendat.

3. *De Spiritu sancto* liber, anno 809 editus et Carolo Magno inscriptus. Nam illo anno in concilio Aquisgranensi de processione Spiritus sancti actum fuerat. Vide Eccardum xxvii, 63.

4. *Carmina* in libros vi distincta, de quibus accurate satis agit Polyc. Lyserus in Historia poetarum mediæ ævi, pag. 223 seqq., ita tamen ut quædam suppleri debeant. *Paranesin ad Judices*, quæ librum I constituit, sed initio destitutum edidit Lutetia Pet. Daniel: post Gev. Elmenhorstius Lugd. Bat. 1618, 4°; porro Andr. Rivinus cum quibusdam carminibus ex Canisio et Bibl. PP. Coloniensi Lips. 1653, 8°.

una cum Drepanio, Floro et aliis. Postea *Carmina* x A tum stylus docet, tum quoque, quia initium capitularium ejus sub finem adjectum est.

6. *Annales Caroli Magni et Ludovici Pii* scripsisse Theodulfum ait Arnoldus Wion in *Ligno Vitæ*, et post ipsum Vossius de Historicis Latinis, pag. 757; et adest hujusmodi fragmentum *Annalium* sub nomine Theodulfi in bibl. Vaticana. Bern. de Montfaucon, *Bibl. Bibl. mss.* pag. 35. Fortassis est unus ex illis annalistis anonymis, quales de illis temporibus plures exstant.

7. In Catalogo abbatum Floriacensium supra memorato ipsi quoque tribuitur *Explicatio Symboli Athanasiani et explicatio mystica Missæ*, quæ duo etiam in ms. Codice Floriacensi habentur.

8. *Speculum locorum* Biblicorum ipsi quoque tribuitur, quod alias inter Opera Augustini tom. III, pag. 680, exstat.

Plura dabit Historia litteraria Galliæ tomo IV, pag. 459.

DE THEODULFO EPISCOPO

EJUSDEM ÆVI SCRIPTORUM ALIQUOT TESTIMONIA.

Alcuinus in epistola ad Carolum regem, cum ab eo librum Felicis Urgellitani refutandum accepisset.

Sed obsecro ut exemplarium illius libelli domno dirigatur apostolico; aliud quoque Paulino patriarchæ; similiter Richbano et Theodulfo episcopis, doctoribus et magistris, ut singuli per se respondeant.

Eginhardus in Vita Caroli Magni, enumerans episcopos qui ejus testamento subscriperunt.

Episcopi Hildebaldus, Richolfus, Arnoldus, Wolfarius, Bernoinus, Laidradus, Joannes, Theodulfus, Jesse, Hetto, Waltgaudus.

Hincmarus de divortio Lotharii et Tethergæ ad interrogationem 6.

Et hinc ex sacris Scripturis et catholicorum dictis quidam orthodoxus et insignis poeta inter alia scripsit dicens:

At si jurandi te causa perurget et arcat,
Id puris verbis, id gere mente pia.

et cætera quæ leguntur in *Parænesi ad judices*, versu 835.

Lepus abbas Ferrariensis in epistola 20, ad Alcuinum.

Nundinas in Theodulfi carmine legi producta penultima. Quod utrum ejus an præceptorum auctoritate penes illum fides habeatur. (*Versum innuit 357 c. 3, in die Palmarum, lib. II.*)

Auctor Vitæ Ludovici Pii imperatoris ad annum Christi 814.

(Apud Andream du Chesne, tom. II Hist. Franc.)

Defuncto patre, missus est Ramo ad eum, ut et mortem ejus mature cognosceret, adventumque suum nullo modo comperendinaret. Qui cum Aurelianam devenisset ad urbem, Theodulfus ejusdem urbis episcopus, vir undecunq; doctissimus, causam ejus adventus pensavit, et velocissime misso perlatore imperatori innotescere studuit. *Idem ad annum 816 de Stephani papæ adventu loquens*: Imperator adventum ejus Rhemis sustinere statuit; cui etiam obviam Hildebaldum archiepiscopum sacri palatii, Theodulfum episcopum Aurelianensem, Joannem Arelatensem, aliorumque ministrorum copiam procedere jussit infulis indutos sacerdotilibus. *Idem rursus ad annum 817 de conjuratione agens Bernardi Italici regis*. Erant hujus sceleris conscii quamplures clerici seu laici; inter quos aliquos episcopos hujus

tempestatis procella involvit, Anselmum scilicet Mediolanensem, Wifoldum Cremonensem, sed et Theodulfum Aurelianensem. Et post alia. Episcopos porro hac constrictos immanitate ab episcopis reliquis depositos monasteriis mancipavit.

Chronicon Vetus

(Apud eundem, tom. III, p. 366.)

Floruit etiam his temporibus apud urbem Aurelianensem Theodulfus episcopus, qui propter scientiæ prærogativam qua pollebat, a memorato imperatore Carolo Magno ab Italia in Gallias adductus, et Floriacensem ab eo abbatiam et Aurelianensem simul meruit episcopatum.

Ex libro Miraculorum sancti Maximini abbatis Miciensis, auctore Letaldo, monacho Miciensi, qui sub finem sæculi x florere cepit.

(Mabill. Act. SS. Bened., sæc. I, pag. 601.)

C Temporibus divæ memoriæ Caroli Augusti, disponente rerum omnium Domino eurædem locum pristinæ reddere nobilitati, Theodulfus nobilissimus et moribus et genere acerrimique ingenii Aurelianensis Ecclesiæ episcopus subrogatur. Hic itaque multa industria certans, quatenus idem locus in antiquum revocaretur honorem, dum in contiguis regionibus minus idoneos invenisset ad id efficiendum monachos, ex Septimaniæ partibus ascivit, quibus et locum dedit, et res illi loco attributas de suo insuper addens contradidit. In qua re non poenituit eum facti sui; quippe cujus temporibus in tantum ejus loci gloria enituit, ut veteris ignominia dedecus honestas superveniens obumbraret, et præteritorum dispendia luca sequentia compensarent. Theodulfus igitur episcopus inter cætera suorum operum basilicam miri operis, instar videlicet ejus quæ Aquis est constituta; ædificavit in villa quæ dicitur Germiniacus (*Germigny*), quo etiam his versibus sui memoriam eleganter expressit.

Hæc in honore Dei Theodulfus templa æseravi
Quæ dum quiquisq; adis, oro, memento mei.

Hic itaque venerabilis sacerdos insimulatus conjunctionis apud regem de episcopatu dejectus, et multis diebus custodia mancipatus est; postmodum mirabili rerum conversione, et crimen promptissime abluit et regis gratiam consecutus, cathedram pristinæ dignitatis non diu victurus recepit. Fertur enim vi veneni ab his extinctis qui dum exsularet,